

*Др Љубомир С. Стајић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
stajiclj@pf.uns.ac.rs*

Др Марко Парезановић: ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ

Безбедност је научно поље које се, сасвим сигурно, брже и шире развија од било ког другог научног поља. У том смислу препављени смо литературом из области од глобалне до појединачне безбедности као и оне која се бави појединим аспектима тих безбедности - од нуклеарне преко индустријске и људске до еколошке. Појављивање великог броја „бомбастичних наслова“ у домаћој и иностраној литератури не значи, увек, и квалитет садржаја који се могу прочитати или који оправдавају тако тенденциозно постављене циљеве означене у наслову. Том приликом издвајају се две тенденције безбедносне литературе на нашим просторима и просторима бивше СФРЈ. Прва је пуко преузимање (преписивање) страних текстова без икакве критичке анализе или схватања суштине безбедности данас. Тако се може прочитати круцијални допринос савременој безбедносној литератури „светских експерата“ који су утврдили да појам безбедности треба проширити и на поље еколошке и енергетске безбедности као да то није било јасно још од проналаска нафте, руда и средњовековних борби за простор и ресурсе у њему. Друга тенденција је да су преко ноћи сви постали „експерти“ за безбедност чак и они који су о безбедности почели да читају скоро и решили да нешто напишу (препишу) о неком аспекту безбедности. Поплава литературе настале по овим тенденцијама замагљује појаву радова насталих као појединачни напори доказаних експерата за безбедност који својим дугогодишњим марљивим радом настоје да осветле и анализирају веома значајне области безбедности по свим правилима научне методологије и да при томе имају сопствени став о томе што пишу.

Такав приступ и став налазимо у раду колеге др Марка Парезановића у монографији „Енергетска безбедност“ која је изашла у издању Нове српске политичке мисли (2014)¹. Појава ове књиге на нашем простору једин-

¹ Парезановић М.; Енергетска безбедност, Нова политичка мисао, Београд, 2014, ИСБН 978-86-84321-21-5 страна 344.

ствен је научни подухват кога се нико није прихватио на тако обиман и методолошко коректан начин. Објашњење за овај став налазимо и у чињеници да овакав подухват захтева удружени рад више аутора одједном или вишегодишњи систематични рад једног аутора који је принуђен да консултује и анализира изузетно велики број библиографских јединица што је случај са овом монографијом. Наиме, проблем једног оваквог подухвата је чињеница да они који познају и имају податке о енергетици не знају много о безбедности и геополитичким тенденцијама, а они који знају теорију и праксу безбедности немају егзактне податке о енергетици и политичким ставовима везаним за енергетику. Због тога је монографија попут ове, која има мултидисциплинарне и синергијске амбиције новина у нашој безбедносној литератури. У том смислу биће корисна са два становишта: Прво је да ће многим теоретичарима уштедети пуно времена које би им било потребно да прикупе, обраде, анализирају мноштво података и информација, ставова и хипотеза изнетих у овој монографији. Други је да ће својом структуром, методошким приступом она, сасвим сигурно, изазвати поплаву радова од стручних до научних на исту тему при чему би они критички (не критизерски) били кориснији од оних преписивачких јер од оригинала никад нема боље.

Висока лествица која је подигнута у теорији безбедности овом књигом биће веома тежак задатак за оне који желе да понове овакав подухват без обзира и на можда неке несавршености које се, уосталом, могу наћи и у сваком другом самосталном научном раду са овако широко постављеном тематиком.

У појединачном приступу и оцени садржаја монографије треба рећи да се начелно у свим поглављима, углавном врло успешно, расветљавају теоријски, историјски, безбедносни, компаративни, технолошки, геополитички и појединачни аспекти енергетске безбедности данас. Оригинална је по својој структури, методолошком поступку, језику и стилу са препознатљивим безбедносним приступом који је последица дугогодишњег истраживања теорије и нарочито праксе безбедности. Теоријски је заснована и у складу са важећим теоријским постулатима науке безбедности. Основна одлика је мноштво коришћене релевантне литературе која подупире или доказује хипотетичке ставове аутора изнете у уводу књиге.

Монографија је прилагођена како за научно и стручно објашњење појава и процеса енергетске безбедности тако и за едукацију читалаца ван енергетске стручне области. У делу под називом „*Енергетска безбедност као део националне безбедности*“ могу се прочитати дефинисање и историјска анализа појма енергетска безбедност помоћу чега је аутор желео да расветли сву комплексност феномена енергетске зависности која обележава почетак 21. века. Поред наведеног, посебна пажња је посвећена трендо-

вима енергетске безбедности као и корелацији између енергетске безбедности и националне безбедности као неодвојивих категорија савремених политичко-безбедносних приступа и друштвених односа. Питање енергије условљава доношење нових стратегијских доктрина изражених у низу „енергија-економија-политика-војно деловање“. Из наведеног проистиче и закључак да од начина обезбеђења енергетских потреба зависи стање економских и политичких односа. Тиме, енергетска безбедност све више добија на значају и не треба зачудити ако ускоро у оквиру научне поделе рада прерасте у засебну научну дисциплину којој ће ова монографија бити најшири могући оквир.

На унутрашњем плану општа констатација је да су енергетска и национална безбедност узрочно-последично повезани у један кохерентан систем.

У делу „*Енергенти-геополитички и технолошки аспект*“ извршена је теоријска анализа енергената и то кроз два кључна аспекта. Први је геополитички аспект који обухвата анализу и систематизацију података о енергентима као стратешком ресурсу. Наведени су подаци о њиховој заступљености, водећим произвођачима, дистрибутерима и потрошачима. Други аспект се односи на технолошку анализу односно изношење основних података технолошког карактера о енергентима који се претежно користе у данашње време. Важно је нагласити да се, насупрот уобичајеном мишљењу, највећи део електричне енергије добија сагоревањем угљоводоника који загревају воду ради покретања парних турбина. Хидроелектране, нуклеарне електране и производња електричне енергије из обновљивих извора заједно производе много мању количину од електричне енергије произведене из гаса, угља и нафте.

Трећи део носи назив „*Енергетска безбедност у вртлогу друштвених криза и конфликта*“. Познато је колико различити облици друштвених криза и конфликта негативно утичу на енергетску безбедност и обрнуто. У оквиру овог дела монографије пажња је усмерена према друштвеним кризама као угрожавајућем фактору енергетске безбедности. Посебно су обрађене фазе друштвених криза које настају као последица енергетске инсуфицијенције. Поред енергетске кризе обрађене су и политичке, економске, социјалне, војне и безбедносне кризе као последице енергетске кризе.

У делу „*Главни субјекти енергетске безбедности*“ обрађени су држава и њена законодавна, судска и извршна власт њене специјалне службе, војни фактор, полиција и средства масовног информисања као главни субјекти енергетске безбедности сваке земље. Теоријска анализа наведених субјеката извршена је пре свега због специфичне улоге коју имају у систему енергетске безбедности. Истражени су стратешки, тактички и опера-

тивни правци које ови субјекти заузимају са посебним акцентом на њихов значај и улогу, стављајући их у одређену узрочно-последичу везу са кључним условима очувања енергетске безбедности.

У делу монографије под насловом „*Фактори угрожавања енергетске безбедности*“ извршена је теоријска анализа негативног утицаја мултинационалних компанија на сферу енергетске безбедности са акцентом на њихове монополе и штетна деловања која спроводе не само из материјално-финансијских већ и због других друштвених интереса. Посебна пажња је посвећена ценовној политици односно начину формирања цена на енергетском тржишту. Такође, анализиран је и значај и улога енергетског ембарга као облика угрожавања енергетске безбедности.

Теоријски осврт односи се и на негативан утицај нуклеарних програма на енергетску безбедност, као и на деструктивно деловање неких субјеката путем пословне шпијунаже, сајбер напада као и путем финансијских малверзација и других злоупотреба.

Шести део носи назив „*Угрожавање енергетске безбедности-тактички ниво*“. У овом поглављу извршена је теоријска анализа угрожавајућих облика енергетске безбедности на тактичком и оперативном нивоу. У том смислу анализирани су саботаже, дејства диверзантских јединица, при чему је посебна пажња посвећена тактици и методици рада диверзантских група. Поред тога извршена је и анализа експлозивних материја и експлозива односно доведени су у везу са извршењем диверзантских акција. Посебно су разматрана диверзантска дејства на енергетским објектима уз употребу експлозива као и индикатори који указују на планирање те активности. Пружене су препоруке за модалитете безбедносне заштите енергетских објеката као и поступци које је потребно предузети приликом откривања минско-експлозивних средстава. Исто је урађено и када је у питању терористички напад.

У делу под називом „*Корпоративна безбедност енергетског сектора*“ аутор наводи да нема успешног пословања без корпоративне безбедности. У развијеним државама које имају снажан енергетски сектор систем корпоративне безбедности је изразито озбиљна грана система не само компанијске него и националне безбедности. То проистиче из тога што је питање енергената стратешко питање сваке државе. Из наведених разлога у оквиру овог дела монографије извршено је одређење корпоративне безбедности и разјашњавање шта све сачињава тај систем. Посебан део се односи на послове сектора корпоративне безбедности уз прецизирање и осталих облика угрожавања компанија. У том делу су пружене и конкретне препоруке за безбедносну заштиту корпорацијских просторија. Истраживани су и безбедносни проблеми и ризици у производњи са посебним акцентом на опасности од пожара и експлозија у рафинеријама.

Последњи део књиге носи назив „*Студије случаја енергетских пројеката*“. У оквиру овог поглавља описано је неколико капиталних енергетских пројеката од којих су неки активни и у фази експлоатације док су други у фази пројектовања и изградње. Теоријска анализа енергетских пројеката имала је за циљ да додатно разјасни одређене противуречности које се појављују у нашим стручним круговима али и широј јавности.

На крају овог приказа сматрамо упутним да се послужимо са неколико кључних реченица које је аутор написао у поговору своје књиге, а које, по нама, одражавају суштину и циљ ове монографије и илустративно много говоре о њој.

„Енергетска безбедност је сфера друштвених односа која је од посебног значаја за одржање свеукупне стабилности, како на унутрашњој тако и на међународној политичкој, економској и војно-безбедносној сцени. Свако нарушавање енергетске безбедности као светски, регионални или локални акт у одређеној мери може бити насилан или ненасилан по методу и карактеру али је свакако незаконит у правном смислу и представља друштвени и практични облик угрожавања свеукупне безбедности једног друштва или државе. Суштинско разумевање енергетске безбедности је у великој мери комплексно јер је то процес који нема своју константу, већ је подложен свакодневним променама које су пре свега условљене турбуленцијама на енергетском тржишту. Проблем енергетске безбедности је мултидисциплинаран и комплексан с обзиром да се састоји од више повезаних узрочно-последичних фактора који сви заједно чине једну сложену целину. За питање енергетске безбедности заинтересовани су сви значајни субјекти, почев од држава, међународних организација, војнополитичких савеза, мултинационалних компанија и други. Управо дисбаланси у супротстављаним интересима представљају извориште конфликта и криза у овој области. Због тога није нереално када се каже да ће 21. век бити обележен борбом за енергетске ресурсе, борбом у којој се неће бирати ни средства ни методе ради остваривања циљева.“

Сада када се јасно види да су најновији сукоби на светској сцени из 2015. године међу великим силама последица борбе за превласт над енергентима треба честитати аутору на предвиђањима наведеним у књизи јер у моменту писања монографије тих сукоба није било. Рекли бисмо да наука томе и служи. Предвиђање је један од циљева науке како би се човечанство брже и лакше припремило на оно што долази.

Датум пријема рада: 06.04.2015.